

STELA FUNERARĂ CU INSCRIPȚIE DE LA ALBURNUS MAIOR

DE

VASILE MOGA și RUXANDRA MANTA

Monumentul de care ne ocupăm a apărut, în mod fortuit, în toamna anului 1976, la Roșia Montană, pe teritoriul anticului centru al exploatărilor miniere de la Alburnus Maior. Locul descoperirii, numit *Tăul Secuilor*, este situat în imediata apropiere a masivului Orlea, ale cărui filoane aurifere au fost intens exploatate în timpul stăpînirii romane ¹. În momentul descoperirii, alături de placa rectangulară au putut fi recuperate pe de-o parte soclul original, format dintr-o bază de 112 × 90 cm cu locul de fixare a monumentului propriu-zis, precum și un coronament de 74 × 44 cm detașat, prin cădere, din partea superioară a plăcii. Transportată ulterior în incinta EM Roșia Montană, noua descoperire de interes arheologic, epigrafic și artistic a fost asamblată după felul cum arăta în antichitate.

Piesa (fig. 1), executată din gresie calcaroasă, are dimensiunile de 244 × 97 × 20 cm prezentîndu-se într-o stare de conservare relativ bună. Făcînd parte din marea categorie a stelilor iconografice ² cu coronament, nișă arcuită, medalion și inscripție, descoperirea de față completează bogatul repertoriu de materiale sculpturale și epigrafice de la Alburnus Maior cu un exemplar inedit, care se detașează atît prin dimensiunile de-a dreptul impresionante, cît mai ales prin variata și completa gamă a motivelor sale decorative. Deasupra stelei este fixat un coronament lucrat aparte și alcătuit din doi lei adosați, animale-simbol cu largă difuziune în plastica funerară. Fără să mai insistăm asupra detaliilor referitoare la semnificația leilor în arta antică, dealtfel binecunoscută ³, adăugăm că între lei era plasat, de cele mai multe ori, un con de pin ⁴ pe care piesa de la Alburnus nu-l mai păstrează.

În attica apar cîteva din motivele de largă frecvență, utilizate pentru decorarea stelilor: rozete, frunze de viță și ciorchini, urna funerară cu torți stilizate și, în fine, păsările-simbol, în cazul de față porumbei. Sub primul registru decorativ, în spațiul dintre attica și nișa arcuită a fost introdus un element pe cît de interesant, pe atît de rar utilizat. Este vorba de două portrete reprezentînd profilele unor bărbați cu barbă. Prezența lor este surprinzătoare cu atît mai mult cu cît acest spațiu, atunci

¹ A. Sintimbreanu — V. Wollmann, *Apulum*, 12, 1974, p. 240—279.

² L. Marinescu, *Monumentele funerare din Dacia Superior*, rezumatul tezei de doctorat, București, 1977, p. 3—4.

³ Despre semnificația leului funerar în plastica antică, vezi I. Glodariu, *ActaMN.* 4, 1967, p. 473—476; L. Țeposu, L. Mărghitan, *ActaMN.* 6, 1969, p. 162—164; D. Isac, I. Stratan, *Banatica*, 2, 1973, p. 117—130 ș.a.

⁴ Gr. Florescu, *ED*, 4, 1936, p. 84—85; M. Jude, C. Pop, *Monumente sculpturale romane în muzeul de istorie Turda*, Turda, 1973, p. 47, pl. V, 2.

cînd este ornamentat, cuprinde cu predilecție delfini sau alte animale din simbolistica funeabră și, uneori, portrete de tineri imberbi. Semnalăm, spre exemplificare, stelele Ulpiei Maximilla, C. Valerius Silvanus, un colț de stelă de la Apulum⁵, precum și cîteva din monumentele de același tip descoperite la Micia⁶, Napoca⁷ ș.a. Portretele de pe stela de la

Fig. 1. Stela funerară de la Alburnus Maior.

Roșia Montană simbolizează vînturile⁸, aici sub înfățișarea unor bărbați în vîrstă, al căror suflu apare sub forma unei baghete spiralate, figurînd răsufllarea puternică⁹.

⁵ Gr. Florescu, *op.cit.*, p. 103, fig. 39, p. 104, fig. 40; C. Daicoviciu, AISC, 1, 1932, p. 123—126, fig. 13.

⁶ L. David, L. Mărghitan, ActaMN, 5, 1968, pl. II, fig. 2—3.

⁷ C. Pop, ActaMN, 5, 1968, p. 485, fig. 9.

⁸ R. Cagnat, V. Chapot, *Manuel d'archéologie romaine*, I, Paris, 1916, p. 416—417; Fr. Cumont, *Recherches sur le symbolisme funéraire des Romains*, Paris, 1942, p. 101, 117, 162.

⁹ DA, V, s.v. *Venti*, p. 715—721.

Nișa arcuită, cu chenarul profilat, adăpostește în continuare alte elemente distincte. În primul rând, nelipsitul medalion cu aspect cochiliform, cu busturile defuncțiilor. Fizionomia personajelor, în mare parte distrusă, permite să fie remarcate frânturi din coafură, îmbrăcămintea specifică și un obiect de podoabă — fibulă — bine marcat pe umărul drept al copilului. Marginile medalionului sînt ornamentate cu rozete și frunze de laur. Alături de motivele decorative sumar descrise mai sus, stela funerară face cunoscut un nou text epigrafic. Cîmpul inscripției este de 78 × 70 cm, înălțimea literelor variînd între 10 (rîndul 1) și 8 cm (rîndurile 2—5).

Textul, redactat cu cursivitate, cuprinde o singură ligatură în cadrul rîndului 5, cuvîntul *FILIUS* : litera *I* în prelungirea lui *L*.

Inscripția se citește (și completează) după cum urmează : *D(is) M(anibus)/ALEXAND/ER GAI VIX(it)/ ANOS XXXX/P(ublius) CAIUS FILIUS*. Traducerea : Zeilor Mani, Alexander al lui Gaius a trăit 40 ani, Publius Caius, fiul său (a pus).

Ne găsim în fața unei epigrafe funerare care menționează numele unor locuitori angrenați, eventual, în munca de exploatare a bogatelor resurse aurifere. Numele Alexander Gai se întilnește pentru întîia oară la Alburnus și chiar în provincia Dacia. Sub variate forme, uneori drept *nomen*, alteori *cognomen*, Alexander este frecvent întilnit în textele tăblițelor cerate : Iulius Alexander, Bellicus Alexander, Alexander Antipater, Alexander Carus¹⁰. La rîndul ei, forma Gai, Gaius-Caius apare în provincia nord-dunăreană cum ar fi Gaius Valerius la Alburnus¹¹, Aurelius Gaius la Apulum, Ampelum, Potaissa¹², P. Caius Valerianus la Domnești¹³, Caius Valerius Ingenus la Sîncrai¹⁴ etc.

Cu toată rezonanța latină a numelui, sub Alexander Gai se ascunde însă, unul din numeroșii coloniști de origine greco-orientală, prezenți împreună cu alte *nationes*¹⁵ în acest, pe bună dreptate, „oraș californian de civilizație internațională”, cum bine l-a caracterizat Vasile Pârvan.

O ultimă problemă ce a mai rămas de discutat este legată de încadrarea cronologică a noii piese sculpturale și epigrafice. Bazîndu-ne pe textul inscripției, credem că monumentul a fost ridicat în a doua jumătate a secolului al II-lea e.n., cînd la Alburnus apar cele mai multe atestări ale numelui Alexander, în perioada cînd munca la exploatările miniere a atins punctul culminant din antichitate.

UNE STÈLE FUNÉRAIRE À L'INSCRIPTION D'ALBURNUS MAIOR

(RÉSUMÉ)

On présente une intéressante stèle funéraire, découverte en 1976 à Roșia Montană (Alburnus Maior), dans la région des exploitations aurifères de l'antiquité. On peut encadrer cette pièce, du point de vue typolo-

¹⁰ I. I. Russu, IDR, I, 1975, p. 201—206, 209—212, 217—226.

¹¹ CIL, III, 1 272.

¹² CIL, III, 8 065/17; Al. Popa, I. Berciu, R. Pop, Apulum, 7, 1968, 1, p. 401—403.

¹³ CIL, III, 7 625.

¹⁴ A Buday, DolgozatokCluj, 2, 1916, 2, p. 268—270.

¹⁵ I. I. Russu, AISC, 4, 1941—1943, p. 197—198; S. Mrozek, Apulum, 7, 1968, 1, p. 310—317.

gique, dans la grande catégorie des stèles funéraires iconique au conronnement, niche, médaillon et inscription.

Après une analyse succincte de chaque motif décoratif du monument d'art provincial romain, l'auteur donne un commentaire de l'épigraphie. La conclusion est que l'inscription a été dédiée à une personne d'origine greco-orientale, Alexander Gai, mentionnée pour la première fois à Alburnus Maior, et même dans la Dacie romaine.

Le monument est daté, en prenant comme base l'inscription, de la deuxième moitié du IIe siècle de n.è.

EXPLICATION DE LA FIGURE

Fig. 1. La stèle funéraire d'Alburnus Maior.